

Jasiński, Grzegorz

Statystyki językowe powiatów mazurskich z pierwszej połowy XIX wieku (do 1862 roku)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 1, 97-130

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Grzegorz Jasiński

STATYSTYKI JĘZYKOWE POWIATÓW MAZURSKICH Z PIERWSZEJ POŁOWY XIX WIEKU (DO 1862 ROKU)

Wprawdzie już przed wojnami napoleońskimi starano się ująć statystycznie mieszkańców państwa pruskiego, ale przeszkodę w przeprowadzeniu w miarę dokładnych spisów stanowiła z jednej strony niesprawność aparatu państwowego, z drugiej – interesy właścicieli majątków, zainteresowanych ukryciem stanu faktycznego z obawy przed wzrostem ciężarów fiskalnych, z czego zresztą władze pruskie zdawały sobie sprawę¹. Istotne zmiany nastąpiły wraz z założeniem w 1805 r. Królewsko-Pruskiego Biura Statystycznego (Königlich Preussische Statistische Bureau), które począwszy od 1825 r. w odstępach trzyletnich przeprowadzało spisy ludności (wcześniej, w latach 1816–1822, usiłowano zbierać dane, z niewielkimi sukcesami, nawet corocznie). Z kolei od 1875 r. spisów dokonywano w odstępach pięcioletnich. Dla jakości tych prac ważny okazał się rok 1820, gdy wraz z ustanowieniem podatku dochodowego (Klassensteuer) pojawiała się konieczność sporządzenia nowych wykazów podatników. Kolejne usprawnienia nastąpiły w latach 1834–1840, kiedy władze pruskie zainteresowały się uchwyceniem wszystkich mieszkańców, ponieważ z chwilą zawarcia unii celnej państw niemieckich dane ze spisów ludności miały służyć za podstawę podziału wspólnego dochodu uzyskanego z cel. Od 1840 r. zaczęto prowadzić także imienne spisy wszystkich mieszkańców (Einwohnerlisten)².

Początkowo Pruskie Biuro Statystyczne przy ustalaniu liczebności mieszkańców opierało się na usługach władz gminnych i policyjnych, a po wprowadzeniu podatku dochodowego, który objął około 90% ludności, również na informacjach dostarczanych przez władze skarbowe. Wtedy dała się zauważyć znacząca poprawa dokładności spisów. Po wprowadzeniu list imiennych liczba mieszkańców państwa została skorygowana *in plus* o 260 tys. ponad przyrost naturalny³. Warto jednak zauważyć, że aparat spisowy najmniej sprawnie – w ocenie samych władz pruskich – działał we wschodnich prowincjach Prus. To właśnie w Prusach Wschodnich, Zachodnich i na Śląsku wyniki spisów były najbardziej zniekształcone⁴.

Pierwsze dane na temat stosunków językowych pojawiły się – najpierw spontanicznie, bez odgórnych nakazów – niedługo po uruchomieniu Biura Statystycznego; w 1819 r. jako jedna z pierwszych nadesłała je rejencja gabińska. Spis z 1827 r. uwzględniał już mowę używaną w kościele (Kir-

¹ T. Ładogórski, *Ocena statystyk śląskich w dobie absolutyzmu światłego (1741–1805)*, Przegląd Zachodni, 1952, nr 1–2, ss. 53–105.

² B. Kaczmarek, *Ocena spisów ludności na Śląsku z pierwszej połowy XIX wieku*, Przeszość Demograficzna Polski. Materiały i Studia, 1967, t. 1, s. 35.

³ A. von Firks, *Rückblick auf die Bewegung der Bevölkerung im preußischen Staate während des Zeitraumes vom Jahre 1816 bis zum Jahre 1874*, Preussische Statistik, 1879, Bd. 48, Berlin, s. 8.

⁴ B. Kaczmarek, op. cit., ss. 37–38, 62.

chensprache)⁵; kolejny, z 1832 r., miał poinformować o liczbie osób posługujących się publicznie niemieckim i uczęszczających na nabożeństwa odprawiane w tym języku. Z tego okresu znane są już dane statystyczne dla obu rejencji wschodniopruskich, z rozpisaniem na poszczególne parafie⁶.

Od 1843 r. Biuro Statystyczne uzupełniało kwestionariusz spisowy o rubrykę: „Mowa ojczysta” (Muttersprache), ale bez obowiązku publikowania uzyskanych informacji. W 1846 r. Ministerstwo Handlu (Handelsamt), któremu podlegało wówczas Biuro Statystyczne, wraz z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych (Ministerium des Innern), opracowało nowe wytyczne co do sposobu realizowania spisów przez miejscowe władze administracyjne i policyjne. Obowiązywały one do 1861 r., gdy po raz pierwszy w państwie pruskim przeprowadzono spis językowy według jednolitych zasad, niewolny jednak od błędów metodologicznych, dość szybko zresztą dostrzeżonych⁷.

Jak już wspomniano, początkowo nie było obowiązku publikowania danych językowych, pozostawały one do dyspozycji urzędu statystycznego, oczywiście także landratur i władz rejencji. Paralelnie do spisów językowych rozpoczęto zbieranie, poprzez duchownych pełniących funkcje lokalnych inspektorów szkolnych, informacji na temat liczby dzieci szkolnych władających odpowiednimi językami. Wiadomości takie często również dołączano do wykazów językowych⁸.

W proces zbierania danych językowych angażowano nauczycieli, przedstawicieli gmin (Gemeindevorsteher) oraz duchownych w funkcji zarówno opiekunów poszczególnych grup wyznaniowych sprawujących kontrolę – chociażby poprzez przymus parafialny (w przypadku Kościoła protestanckiego polegający na konieczności płacenia na jego rzecz podatków) – nad wyznawcami innych religii, jak i lokalnych inspektorów szkolnych. Uzyskane w ten sposób informacje kierowano do biura landrata, gdyż to on formalnie odpowiadał za zestawienie danych oraz sprawdzenie poprawności spisu, także pod względem rachunkowym. Z kolei wykazy z landratur wpływały do prezydentów rejencji. Na tym szczeblu również istniała możliwość skorygowania nadesłanych statystyk. Na rejencjach spoczywał obowiązek podsumowania danych na poziomie powiatów oraz przekazania ich do biura statystycznego wraz ze stosownymi „podkładkami”, czyli wynikami spisów zawierającymi szczegółowe wiadomości na poziomie parafii.

Prezentowane niżej zestawienia statystyczne nie są wynikiem regularnej kwerendy, zostały zebrane przeze mnie przy okazji poszukiwań do różnorodnych innych prac, najczęściej związanych z dziejami Kościoła ewangelickiego na Mazurach. Zresztą nie ja pierwszy do nich dotarłem i opublikowałem je. Dane za lata 1832⁹, 1849 i 1852 znajdują się w pracy Leszka Belzyta, *Sprachliche Minderheiten im preußischen Staat 1815–1914. Die preußische Sprachenstatistik in Bearbeitung und Kommentar* (1998), stanowiącej obecnie podstawowy wykaz statystyczny dla wszystkich mniejszości językowych w państwie pruskim w XIX w. Jednak podobnie jak w swojej innej publikacji (stanowiącej wybór ze wspomnianej wyżej, a dotyczącej samych Mazur¹⁰) autor ze

⁵ R. Böckh, *Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet in den europäischen Staaten*, Berlin 1869, s. 225.

⁶ *Ibidem*, s. 225.

⁷ L. Belzyt, *Kaszubi w pruskiej statystyce językowej do 1914 roku*, w: *Pomorze – trudna Ojczyzna?*, red. A. Sakson, Poznań 1996, s. 73. Dane te zostały wykorzystane w pracy: R. Böckh, op. cit., zaopatrzonej w mapę językową, która za jednostkę przyjmowała nie powiat, a parafię. Wprowadzała także gradację rozpowszechnienia danego języka w sześciu wariantach graficznych. Z kolei na jej podstawie została opracowana *Mapa narodowościowa Mazur i Warmii w 1861 r.*, dołączona do *Mazury i Warmia 1800–1870. Wybór źródeł*, opracował W. Chojnacki, Wrocław 1959, po s. 16.

⁸ L. Belzyt, *Sprachliche Minderheiten im preußischen Staat 1815–1914. Die preußische Sprachenstatistik in Bearbeitung und Kommentar*, Marburg 1998, s. 8.

⁹ W przypadku danych z 1831 r. przyjąłem jednak za podstawę rok 1832. Spisy te zatwierdzono w landraturach dopiero jesienią 1833 r. (dane za 1849 r. także podsumowano tam dopiero w 1850 r.); na stronach tytułowych dokumentów widnieje informacja, że przedstawiają stosunki językowe za 1832 r., podobną informację podaje zestawienie dla całej rejencji gabińskiej.

¹⁰ L. Belzyt, *Zur Frage des nationalen Bewußtseins der Masuren im 19. und 20. Jahrhundert (auf der Basis statistischer Angaben)*, *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, Jg. 45, 1986, H. 1, ss. 35–71.

zrozumiałych powodów (objętość!) mógł umieścić tylko dane z poziomu powiatów, nie uwzględniając różnicowania na miasta i tereny wiejskie, zgrupowane na obszarze poszczególnych parafii. W wielu ówczesnych wykazach występuje także podział terenów wiejskich na majątki prywatne (oznaczone jako Adel, Adliche Gütern, Adl. Ortschaften) i pozostałe obszary (plattes Land, königliche Ortschaften). Znajdują się w nich także wykazy różnicujące pod względem językowym dzieci szkolne. Danych tych Leszek Belzyt również nie zamieścił w swoich pracach, stąd decyzja, aby udostępnić owe statystyki w całości, z uwzględnieniem wszystkich podanych wyżej elementów.

Praca składa się z dwóch części. Pierwszą tworzą statystyki poszczególnych powiatów mazurskich rejencji gabińskiej z lat 1832, 1835 i 1849 (nie stanowią one pełnego wykazu powiatów za poszczególne lata, w których dokonywano spisu): dane z 1832 r. obejmują powiaty elcki, olecki, węgorzewski; z 1835 – giżycki, goldapski i piski; z 1849 – elcki, giżycki, goldapski, mrągowski, olecki, piski, węgorzewski. Część tę uzupełniają dwa zestawienia z lat 1832 i 1852, zawierające całość danych dla rejencji gabińskiej.

Zachowała się jeszcze statystyka powiatu mrągowskiego z 1832 r.¹¹ Niestety, w przeciwieństwie do pozostałych nie wyodrębniono w niej obszarów parafii, lecz okręgi sądów przysięgłych (Landgeschworne Bezirk), w dodatku zaopatrzone jedynie w numery okręgów, bez nazw własnych, dlatego publikowanie jej mija się z celem. Sumaryczne dane z 1832 r. dla całego powiatu mrągowskiego ujmuje tabela dla rejencji gabińskiej z 1832 r.

Publikowane źródła znajdują się w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, (Berlin-Dahlem), XX. HA, Rep. 12 (Regierung zu Gumbinnen), Abt. I, Tit. 3, Nr. 3, Nr. 1, Vol. 1 i Vol. 2.

Drugą część stanowią dwa dokumenty pochodzenia kościelnego. Ich powstanie wiązało się ze zmianami, jakie nastąpiły w 1850 r. w zakresie administracji wyznaniowej. W ministerstwie wyznań zlikwidowano dotychczasowy Oddział do spraw Kościoła Protestantckiego, powołując w zamian Ewangelicką Naczelną Radę Kościelną (Evangelischer Oberkirchenrat), która przejęła *iura in sacra*, podczas gdy *externa* na szczeblu centralnym pozostały w gestii władz administracyjnych (ministerstwa wyznań). Rychło po swoim powstaniu Ewangelicka Naczelna Rada Kościelna, podsumowując stan posiadania Kościoła i oceniając panujące w monarchii stosunki wyznaniowe, uświadomiła sobie zaniedbania w opiece nad ludnością polskojęzyczną. Próbowano wtedy ludność tę potraktować jako całość, podejmując inicjatywy wspólne dla całego państwa¹².

Jednym z elementów tej działalności było zbadanie rzeczywistej opieki duszpasterskiej nad polskojęzycznymi wiernymi z uwzględnieniem obsady urzędów proboszczów lub wikarych przez księży znających język polski. Miał temu służyć dokument „Summarische Nachweisung der in der Provinz Preussen vorhandenen evangelischen Bevölkerung polnischen Zunge”. Został on sporządzony przez konsultora w Królewcu w lutym 1856 r. (a więc przedstawia stan z 1855 r.), na podstawie danych nadesłanych przez poszczególne superintendenty, następnie przesłany Naczelnej Ewangelickiej Radzie Kościelnej i do ministerstwa wyznań.

Publikowane zestawienie przechowywane jest w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (Berlin-Dahlem), XX. HA, Rep. 76 III (Kultusministerium), Sekt. 1, Abt. XVII (Patronats- und Kirchen Sachen), Nr. 159 Vol. 1: Die zur Verbesserung der kirchlichen Zustände der Evangelischen polnischen Sprache in Masuren, sowohl als in der Diaspora in Westpreußen, Posen und Schlesien zutreffenden Einrichtungen, k. 168–171.

¹¹ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (Berlin-Dahlem), XX. HA, Rep. 12 (Regierung zu Gumbinnen), Abt. I, Tit. 3, Nr. 3, Nr. 1, Vol. 1, k. 110–111.

¹² R. Kammel, *Die Muttersprache in der kirchlichen Verkündigung. Die kirchliche Versorgung der polnisch sprechenden evangelischen Gemeinden in Preußen in den letzten hundert Jahren*, Witten 1959, ss. 30–31.

Kolejny dokument stanowi pokłosie próby reformy sieci parafialnej na Mazurach i Litwie w początkach drugiej połowy XIX w. Dość chaotycznie realizowane zmiany zmniejszania najbardziej ludnych i rozległych parafii trwały na Mazurach od lat czterdziestych¹³. Naczelna Ewangelicka Rada Kościelna usiłowała zintensyfikować te prace, w tym celu zażądała od konsystorza królewieckiego dokładnego wykazu parafii mazurskich, zaopatrzonego nie tylko w dane dotyczące zróżnicowania wyznaniowego i językowego osób mieszkających na terenie poszczególnych struktur, ale także ich powierzchni, liczby miejscowości z wyszczególnieniem tych najbardziej odległych od świątyni. Zapewne zestawienia takie powstały dla powiatów mazurskich i litewskich leżących zarówno na terenie rejencji gabińskiej, jak i królewieckiej, z tym że odnalazłem je tylko dla tej ostatniej.

Dokument ten znajduje się w Evangelisches Zentralarchiv (Berlin), 7 (Specialia: Ostpreussen)/19123 (Kirchliche Notstände und Gründung neuer?? Parochien 1851–1926), karty nieliczbowane, zatytułowany: Statistische Uebersicht der evangelischen Kirchspiele in der beiden littauischen und drei masurischen Kreisen des Regierungs-Bezirk Königsberg.

Wprawdzie pruskie statystyki językowe dotyczące południowych części Prus Wschodnich z pierwszej połowy XIX w. nie wzbudzają takich wątpliwości, jak te z drugiej części tegoż stulecia i pierwszej połowy XX w.¹⁴, niemniej i one wywołują pewne zastrzeżenia odnośnie do sposobu zbierania danych, ale zapewne i poczynają umotywowanych politycznie. Podkreślali to już wcześniej m.in. Edward Martuszewski i Janusz Jasiński, analizując statystyki powiatów warmińskich i zestawiając je z innymi źródłami¹⁵. Również Leszek Belzyt dostrzegł w spisie z 1831 r. (co prawda w stosunku do rejencji poznańskiej i bydgoskiej), że do niemieckojęzycznych zaliczono te osoby, o których poinformowano, że „Von diesen sind der deutschen Sprache so vertraut, um sich derselben bey öffentlichen Verhandlungen bedienen oder deutschen Gottesdienst verstehen zu können”. Nie wiadomo, czy w przypadku rejencji gabińskiej zastosowano podobne kryteria, ale Belzyt potwierdził tę prawidłowość także w stosunku do terenów mazurskich. Ten sam badacz zauważył też dopisek, jaki towarzyszył jednej z tabel: „Dass das Jahr 1852 nicht viel meher deutsch Sprechende zeigt, als das Jahr 1843, liegt darin, das die letzte Zählung – nach ganz anderen Prinzipien statt gefunden hat, als die frühern Zählungen. Hätte man auch diesmal die früheren Grundsätze befolgt, so hätte man etwa 16 000 deutsch Redende herausgebracht [zamiast 10 464]”¹⁶.

Inny problem stanowi brak aktualnych danych, występujący zwłaszcza w źródłach pochodzenia kościelnego. Wynika to zapewne z niedoskonałości prowadzonych spisów kościelnych (na-

¹³ Szerzej na ten temat: G. Jasiński, *Zmiany w sieci parafialnej Kościoła ewangelickiego na Mazurach w XIX wieku*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2001, nr 3, ss. 259–401.

¹⁴ Zob. m.in. E. Romer, *Polacy na kresach pomorskich i pojeziernych*, Lwów 1919 oraz niemiecką krytykę spisów z lat 1890–1910 L. Bernharta, *Die Fehlerquellen in der Statistik der Nationalitäten* (wstęp do: P. Weber, *Die Polen in Oberschlesien. Eine statistische Untersuchung*, Berlin 1914, ss. III–XXI), w której zauważył, że zawarte w nich błędy wynikały z politycznego zabarwienia ankiet, zaliczania poszczególnych respondentów do narodowości na podstawie pokrewieństwa języka (!), wydzielenia grupy posiadającej rzekomo dwa „języki macierzyste”. Dodatkowo kwestię komplikowało pytanie o język nabożeństw, język macierzysty i rodzinny, bez precyzyjnego zdefiniowania tych pojęć. Podkreślił, że skoro język był zastępczym kryterium narodowości, to ankietom i opracowującym dane zależało na przedstawianiu ich w sposób najkorzystniejszy dla własnej nacji. Pracę L. Bernharta przypomnieli: Z. Szultka, *Liczba Kaszubów na kaszubskim obszarze językowym Pomorza Zachodniego w XIX wieku*, w: *Pomorze – trudna Ojczyzna?*, s. 31 oraz L. Belzyt, *Sprachliche Minderheiten*, s. 6. Z innych prac zob. m.in. Z. Guldon, K. Wajda, *Źródła statystyczne do dziejów Pomorza Wschodniego i Kujaw od XVI do początków XX w. Charakterystyka, stan zachowania, wartość naukowa*, Toruń 1970, s. 91.

A. Kossert, *Preußen, Deutsche oder Polen? Die Masuren im Spannungsfeld des ethnischen Nationalismus 1870–1956*, Wiesbaden 2001, ss. 29–30, 55–59.

¹⁵ E. Martuszewski, *Ludność polska w powiecie olsztyńskim w latach 1818–1870 w świetle statystyk pruskich*, w: *Szkice olsztyńskie*, pod red. J. Jasińskiego, Olsztyn 1967, s. 165; J. Jasiński, *Świadomość narodowa na Warmii w XIX wieku. Narodziny i rozwój*, Olsztyn 1983, ss. 27–30, 151–154.

¹⁶ L. Belzyt, *Sprachliche Minderheiten*, s. 9, przyp. 22 i 24; idem, *Zur Frage*, s. 38 i przyp. 8.

leży zauważyć, że również w wielu sprawozdaniach z parafialnych wizytacji kościelnych w rubrykach dotyczących języka wiernych dane zaokrąglano nawet do rzędu setek). Powodem były także opóźnienia w nadsyłaniu aktualnych danych. Warto podkreślić, że w 1855 i 1862 r. nawet prowincjonalne władze kościelne nie dysponowały dokładną wiedzą na temat sieci parafialnej. Dotyczyło to zwłaszcza powiatów ostródzkiego i, w mniejszym stopniu, szczycieńskiego. Sytuację tę usprawiedliwia fakt, że powiat ostródzki ze względów historycznych, z powodu licznych zmian, polegających na łączeniu, rozdzielaniu parafii, rozbieraniu kościołów, powierzaniu jednemu duchownemu kierowania dwiema, a nawet więcej strukturami, tworzył (i tworzy dla współczesnego historyka) odnośnie do struktury parafialnej autentyczny labirynt.

Podobnie jak w przypadku innych statystyk, także i w wykazach sporządzanych przez władze państwowe i kościelne można prześledzić zachodzące procesy: cofanie się polskiego na pograniczu językowym, w miastach, z drugiej strony jego wysoki udział w powiatach przygranicznych. Natomiast jest niezwykle trudno odnieść się konkretnie do podanych liczb. Jednak każda nowa statystyka językowa ułatwia nam zbliżenie się do stanu faktycznego.

Zasady wydania

W oryginale wszystkie tabele były uszeregowane alfabetycznie według nazw niemieckich. Po przetłumaczeniu na język polski zachowano ten układ, dostosowując go do nazw polskich.

Przypisy do tabel pochodzą od wydawcy.

W tabelach z lat 1832, 1835 i 1849 w części ogólnej i dotyczącej dzieci szkolnych występowała zawsze rubryka „Ludność litewskojęzyczna”. Zachowano ją jedynie tam, gdzie ludność ta rzeczywiście mieszkała. Gdy występowały pojedyncze osoby litewskojęzyczne, wtedy zaznaczano to stosownym odniesieniem.

Tabele z lat 1832, 1835 i 1849 miały odmienny układ wewnętrzny. Miasta, majątki szlacheckie (o ile były ujęte) i obszary wiejskie pojawiały się w różnej kolejności. Tutaj to ujednotliciono.

Podobnie ujednotliciono tytuły tabel – niektóre w ogóle nie nosiły tytułu, w innych zaznaczono tylko (w rozmaitych formach), że zawierają one dane na temat zróżnicowania odpowiedniego powiatu pod względem językowym.

Tabele z 1856 i 1862 r. tworzyły całość. Tutaj w celu lepszej czytelności rozdzielono je: w pierwszym przypadku na rejencje, w drugim – na powiaty.

W tabeli z 1862 r., jako jedynej z zamieszczonych w tym artykule, liczebność ludności polskojęzycznej ujęto również w procentach. Dla uzyskania jaśniejszego obrazu dokonano stosownych obliczeń i wprowadzono dodatkowo takie rubryki w tabelach z lat 1832, 1835, 1849 (oraz podsumowujących dla całej rejencji gąbińskiej z lat 1832 i 1852), podając odsetek zarówno ludności polskojęzycznej w odniesieniu do mieszkańców całego powiatu, jak i dzieci polskojęzycznych w stosunku do wszystkich pobierających naukę. Odpowiednie obliczenia dołączono także do tabeli z 1865 r.

Pominięto występujące w niektórych tabelach z 1849 i tabeli z 1852 r. rubryki z liczebnością głuchoniemych, ich liczbę zaznaczono w podsumowaniu.

Osobny problem stanowi prawidłowość obliczeń w publikowanych statystykach. Z pewnym zaskoczeniem stwierdziłem, że niemal w każdej tabeli występuje co najmniej kilka błędów rachunkowych, mimo podpisów pod prawie wszystkimi zestawieniami z lat 1832, 1835, 1849 landratów, a pod niektórymi dodatkowo parafek urzędników odpowiedzialnych za prawidłowe zrachowanie (In calculo berichtigt – podpis i data). Najczęściej popełniano podobny błąd – podliczano tabele w rubrykach pionowych (pod kątem ogólnej liczby ludności i liczby osób niemiecko-, polsko- i litewskojęzycznych), nie sprawdzano natomiast danych w rubrykach poziomych zawierających dane

w obrębie miast, majątków szlacheckich i pozostałych terenów wiejskich. I tutaj właśnie występowały błędy uniemożliwiające poprawne zsumowanie. Dokonując korekty, stanąłem przed dylematem: nie wiedząc bowiem, czy błędnie wpisano liczbę mieszkańców danej jednostki, czy też wystąpił zwykły błąd rachunkowy przy sumowaniu, nie dysponując ponadto innymi wskazówkami, jako bardziej prawdopodobną wybierałem tę drugą wersję. Dlatego tabele zostały przeliczone na nowo w obrębie wszystkich rubryk, co spowodowało, że dane uzyskane w ten sposób w niektórych przypadkach różnią się nieznacznie (najczęściej jest to rząd dziesiątych, a w kilku przypadkach nawet setnych procenta) od zapisanych w oryginalnych dokumentach. Odsetek ludności polskojęzycznej obliczałem już na podstawie tych zmienionych danych.

I Statystyki urzędowe

Statystyki językowe powiatów mazurskich rejencji gabińskiej z 1832 roku

Statystyka językowa powiatu elckiego z 1832 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki				Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	suma	odsetek polskojęzycznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polskojęzycznych
Miasta								
Elk	2 092	853	2 945	29,0	500	122	622	19,6
Obszary wiejskie na terenie parafii								
Borzymy	82	2 524	2 606	96,8	18	530	548	96,7
Elk	311	4 993	5 304	94,1	76	820	896	91,5
Grabnik	27	1 530	1 557	98,3	2	271	273	99,3
Kalinowo	153	3 681	3 834	96,0	69	613	682	89,9
Klusy	170	1 848	2 022 ¹	91,4	40	440	480	91,7
Ostryków	223	4 469	4 692	94,4	23	767	790	97,1
Pisanica	109	3 215	3 324	96,7	19	554	573	96,7
Stare Juchy	98	4 065	4 163	97,6	36	1 242	1 278	97,2
Straduny	148	2 068	2 216	93,3	43	448	491	91,2
Powiat w tym obszary wiejskie	3 413	29 246	32 663 ¹	89,5	826	5 807	6 633	87,5
	1 321	28 393	29 718	95,5	326	5 685	6 011	94,6

¹ W tym cztery osoby litewskojęzyczne.

Statystyka językowa powiatu oleckiego z 1832 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki				Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko-języcznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko-języcznych
Miasta								
Olecko	1 274	1 216	2 490	48,8	384	67	451	14,8
Obszary wiejskie na terenie parafii								
Cichy	972	3 404	4 376	77,8	276	803	1 079	74,4
Gąski	58	2 168	2 226	97,4	4	442	446	99,1
Mieruniszki	605	2 846	3 451	82,5	157	563	720	78,2
Olecko	536	4 320	4 856	89,0	215	837	1 052	79,6
Szarejki	468	2 499	2 967	84,2	244	416	660	63,0
Świątajno	284	3 963	4 247	93,3	134	697	831	83,9
Wieliczki	131	2 886	3 017	95,6	14	582	596	97,6
Powiat w tym obszary wiejskie	4 328	23 302	27 630	84,3	1 428	4 407	5 835	75,5
	3 054	22 086	25 140	87,8	1 044	4 340	5 384	80,6

Źródło: GSTA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 1, k. 104.

Statystyka językowa powiatu węgorzewskiego z 1832 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko-języcznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko-języcznych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Miasta									
Węgorzewo	2 754	32	–	2 786	1,1	431	–	431	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Majątki szlacheckie na terenie parafii									
Banie Mazurskie	382	11	2	395	2,8	92	-	92	0
Budry	171	108	-	279	38,7	46	1	47	2,1
Kruklanki	314	286	-	600	47,7	80	60	140	42,8
Kuty	24	49	-	73	67,1	9	2	11	18,2
Radzieje	1 229	238	-	1 767	13,5	235	79	314	25,1
Srokowo ¹	177	3	-	180	1,7	-	3	3	100,0
Węgielsztyn	997	108	2	1 107	9,7	207	-	207	0
Węgorzewo	547	17	6	570	3,0	126	-	126	0
Suma	3 841	820	10	4 671	17,5	795	145	940	15,4
Pozostałe obszary wiejskie na terenie parafii									
Banie Mazurskie	1 850	1 814	-	3 664	49,5	549	139	688	20,2
Budry	1 615	1 835	6	3 456	53,1	449	340	789	43,1
Kruklanki	614	3 249	2	3 865	84,1	170	611	781	78,2
Kuty	925	2 267	-	3 192	71,0	357	269	626	43,0
Radzieje	406	373	-	779	47,9	170	6	176	3,4
Węgielsztyn	1 492	699	-	2 191	31,9	359	18	377	4,8
Węgorzewo	2 218	1 329	1	3 548	37,4	965	286	1 251	22,9
Suma	9 120	11 566	9	20 695	55,9	3 019	1 669	4 688	35,6
Powiat w tym wszystkie obszary wiejskie	15 715	12 418	19	28 152	44,1	4 245	1 814	6 059	29,9
	12 961	12 386	19	25 366	48,8	3 814	1 814	5 628	32,2

¹ Majątek Tarławki należący do parafii Srokowo, leżącej na terenie powiatu kętrzyńskiego.

Źródło: GSiA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 1, k. 101-102.

Statystyki językowe powiatów mazurskich rejencji gabińskiej z 1835 roku

Statystyka językowa powiatu giżyckiego z 1835 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki				
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko- języcznych	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko- języcznych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Miasta										
Giżycko	978	734	–	1 712	42,9	174	84	–	258	32,55
Ryn	492	678	2	1 172	57,8	105	130	–	235	55,31
Suma	1 470	1 412	2	2 884	48,9	279	214	–	493	43,40
Majątki szlacheckie na terenie parafii										
Giżycko	–	139	–	139	100,0		37	–	37	100,0
Rydzewo	52	175	–	227	77,1	8	54	–	62	87,1
Ryn	10	72	–	82	87,8	–	20	–	20	100,0
Sterławki Wielkie	9	34	–	43	79,1	5	15	–	20	75,0
Wydmyny	30	32	–	62	51,6	5	5	–	10	50,0
Zelki ¹	286	722	3	1 011	71,4	79	218	–	297	73,4
Suma	387	1 174	3	1 564	75,1	97	349	–	446	78,2
Pozostałe obszary wiej- skie na terenie parafii										
Giżycko	528	3 567	–	4 095	87,1	121	662	–	783	84,5
Miłki	200	3 257	–	3 457	94,2	41	666	–	707	94,2
Rydzewo	43	1 598	6	1 647	97,0	7	305	1	373	81,8
Ryn	245	5 224	1	5 470	95,5	47	784	–	831	94,3
Sterławki Wielkie	40	969	–	1 009	96,0	12	230	–	242	95,0
Wydmyny	283	4 072	–	4 355	93,5	49	806	–	855	94,3
Suma	1 339	18 687	7	20 033	93,3	277	3 513	1	3 791	92,7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Powiat w tym wszyst- kie obszary wiejskie	3 196 1 726	21 273 19 861	12 10	24 481 21 597	86,9 92,0	653 374	4 076 3 862	1 1	4 730 4 237	86,2 91,1

¹ Majątek Zelki w całości tworzył parafię pod patronatem szlacheckim.

Źródło: GStA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 1, k. 204–204.

Statystyka językowa powiatu gołdapskiego z 1835 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki				
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko- języcznych	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko- języcznych
Miasta										
Gołdap	3 469	–	–	3 469	0	477	–	–	477	0
Obszary wiejskie na terenie parafii										
Dubeninki	1 656	688	1 123	3 467	19,8	478	76	77	631	12,0
Gawajty	3 802	20	117	3 939	0,5	1 124	–	–	1 124	0
Gołdap	4 244	257	157	4 658	5,5	1 085	28	–	1 113	2,5
Grabowo	2 822	1 894	–	4 716	40,2	769	317	–	1 086	29,2
Górne	1 510	633	2	2 145	29,5	517	75	–	592	12,7
Melkiejmy	2 711	24	1 099	3 834	0,7	907	–	244	1 151	0
Żytkiejmy	2 196	25	1 050	3 271	0,8	573	2	148	723	0,3
Powiat w tym obszary wiejskie	22 410 18 941	3 541 3 541	3 548 3 548	29 499 26 030	12,0 13,6	5 930 5 453	498 498	469 469	6 897 6 420	7,2 7,7

Źródło: GStA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 1, k. 199.

Statystyka językowa powiatu piskiego z 1835 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki				Liczba dzieci w wieku szkolnym (6-14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko- języcznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko- języcznych
Miasta								
Biała Piska	628	567	1 195	47,4	125	83	208	39,9
Orzysz	502	660	1 162	56,8	77	95	172	55,2
Pisz	1 152	898	2 050	43,8	223	124	347	35,7
Suma	2 282	2 125	4 407	48,2	425	302	727	41,5
Obszary wiejskie na terenie parafii								
Biała Piska	73	2 809	2 882	97,5	12	605	617	98,0
Drygały	107	3 763	3 870	97,2	56	776	832	93,3
Kumielsk	130	4 181	4 311	97,0	41	1 128	1 169	96,5
Okartowo	89	2 947	3 036	97,1	17	548	565	97,0
Orzysz	104	2 426	2 530	95,9	20	560	580	96,5
Pisz	369	6 700	7 069	94,8	191	1 183	1 374	86,1
Rozogi ¹	41	1 648	1 689	97,6	9	398	407	97,8
Różyńsk Wielki	46	2 413	2 459	98,1	10	480	490	97,9
Powiat w tym obszary wiejskie	3 241	29 012	32 253	89,9	781	5 980	6 761	88,4
	959	26 887	27 846	96,5	356	5 678	6 034	94,1

¹ Chodzi tutaj o 13 miejscowości leżących na terenie powiatu piskiego, a należących do parafii w Rozogach (pow. szczywieński). W 1848 r. włączono je do nowo utworzonej parafii w Turośli (pow. piski).

Źródło: GSTA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 1, k. 203.

Statystyki językowe powiatów mazurskich rejencji gabińskiej z 1849 roku
 Statystyka językowa powiatu ełckiego z 1849 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko- języcznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko- języcznych
Miasta									
Ełk	2 934	895	1	3 830	23,4	598	10	608	1,6
Majątki szlacheckie na terenie parafii									
Ełk	153	321	1	475	67,6	36	57	93	61,3
Klusy	52	80	–	132	60,6	7	18	25	72,0
Ostryków	225	629	–	854	73,6	32	115	147	78,2
Pisanica	32	46	–	78	59,0	9	10	19	52,6
Stare Juchy	25	46	–	71	64,8	3	7	10	70,0
Suma	487	1 122	1	1 610	69,7	87	207	294	70,4
Pozostałe obszary wiej- skie na terenie parafii									
Borzymy	236	2 422	–	2 658	91,1	74	338	412	82,0
Ełk	619	4 469	–	5 088	87,8	113	751	864	86,9
Grabnik	120	1 523	–	1 643	92,7	23	257	280	91,8
Kalinowo	558	3 472	–	4 030	86,1	75	583	658	88,6
Klusy	261	1 861	–	2 122	87,7	47	328	375	87,5
Ostryków	309	3 637	–	3 946	92,2	72	598	670	89,2
Pisanica	165	3 282	–	3 447	95,2	24	572	596	96,0
Stare Juchy	290	3 851	–	4 141	93,0	67	738	805	91,7
Straduny	300	2 283	1	2 584	88,3	82	372	454	81,9
Suma	2 858	26 800	1	29 659	90,4	577	4 537	5 114	88,7
Powiat w tym wszyst- kie obszary wiejskie	6 279	28 817	3	35 099	82,1	1 262	4 754	6 016	79,0
	3 345	27 922	2	31 269	89,3	664	4 744	5 408	87,7

Statystyka językowa powiatu giżyckiego z 1849 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polskojęzycznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polskojęzycznych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Miasta									
Giżycko	1 812	443	–	2 255	19,6	307	9	316	2,8
Ryn	771	699	–	1 470	44,5	175	78	253	30,8
Suma	2 583	1 142	–	3 725	30,6	482	87	569	15,3
Majątki szlacheckie na terenie parafii									
Giżycko	37	111	–	148	75,0	7	25	32	78,1
Rydzewo	47	295	–	342	86,2	6	64	70	91,4
Ryn	31	15	–	46	32,6	5	5	10	50,0
Sterławki Wielkie	17	29	–	46	63,0	–	8	8	100,0
Wydminy	11	83	–	94	88,3	3	16	19	84,2
Zelki ¹	640	541	–	1 181	45,8	146	87	233	37,3
Suma	783	1 074	–	1 857	57,8	167	205	372	55,1
Pozostałe obszary wiejskie na terenie parafii									
Giżycko	2 024	2 539	2	4 565	55,6	632	242	874	27,7
Miłki	627	3 635	–	4 262	85,3	163	615	778	79,0
Rydzewo	181	2 022	–	2 203	91,8	37	384	421	91,2
Ryn	959	4 208	36	5 203	80,9	305	678	983	69,0
Sterławki Wielkie	758	688	–	1 446	47,6	257	15	272	5,5
Wydminy	1 184	3 400	2	4 586	74,1	242	589	831	70,9
Suma	5 733	16 492	40	22 265	74,1	1 636	2 523	4 159	60,7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Powiat w tym wszyst- kie obszary wiejskie	9 099	18 708	40	27 847	67,2	2 285	2 815	5 100	55,2
	6 516	17 566	40	24 122	72,8	1 803	2 728	4 531	60,2

¹ Majątek Zelki w całości tworzył parafię pod patronatem szlacheckim.

Źródło: GStA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 2, k. 131–132.

Statystyka językowa powiatu gołdapskiego z 1849 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki						
	niemiecki	polski	litewski	głuchoniemi	razem bez głucho- niemych	razem z głucho- niemych	odsetek polskoję- zycznych
1	2	3	4	5	6	7	8
Miasta							
Gołdap	3 714	22	3	1	3 739	3 740	0,6
Majątki szlacheckie na terenie parafii							
Dubeninki	382	420	1	1	803	804	52,3
Gołdap	677	20	–	–	697	697	2,7
Grabowo	1 057	291	2	4	1 350	1 354	21,5
Górne	2 175	77	–	–	2 252	2 252	3,4
Tolminkiejmy	246	–	–	–	246	246	0
Suma	4 537	808	3	5	5 348	5 353	15,1
Pozostałe ob- szary wiejskie na terenie parafii							
Dubeninki	2 473	90	665	8	3 228	3 236	2,8
Gawajty	4 470	3	57	8	4 530	4 538	0,1
Gołdap	4 644	133	83	6	4 860	4 866	2,7
Grabowo	2 757	927	13	6	3 697	3 703	25,1
Górne	186	235	1	–	422	422	55,7
Żytkiejmy	3 024	137	1 210	9	4 371	4 380	3,1

1	2	3	4	5	6	7	8
Tolminkiejmy	5 612	3	12	2	5 627	5 629	0,05
Suma	23 166	1 528	2 041	39	26 735	26 774	5,7
Powiat w tym wszyst- kie obszary wiejskie	31 417	2 358	2 047	45	35 822	35 867	6,6 ¹
	27 703	2 336	2 044	44	32 083	32 127	7,3

¹ Procent ludności polskojęzycznej obliczono od sumy mieszkańców powiatu po odjęciu liczby głuchoniemych.

Źródło: GStA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 2, k. 123.

Statystyka językowa powiatu mrągowskiego z 1849 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko- języcznych
1	2	3	4	5
Miasta				
Mikołajki	578	1 091	1 669	65,4
Mrągowo	1 273	739	2 012	36,7
Suma	1 851	1 830	3 681	49,7
Majątki nale- żące do miast				
Mikołajki	14	46	60	76,7
Mrągowo	89	81	170	47,6
Suma	103	127	230	55,2
Majątki szla- checkie na terenie parafii				
Mikołajki	40	464	504	92,1
Mrągowo	146	742	888	83,5
Nakomiady	593	221	814	27,1
Nawiady	132	413	545	75,8
Rybno	388	1 278	1 666	76,7
Sorkwity	900	2 054	2 955 ¹	69,5
Szestno	661	190	851	22,3
Szymonka	3	36	39	92,3

1	2	3	4	5
Suma	2 863	5 398	8 262	65,3
Pozostałe obszary wiejskie na terenie parafii				
Mikołajki	348	3 588	3 937 ²	91,1
Mrągowo	173	3 040	3 213	94,6
Nawiany	417	4 482	4 899	91,5
Nakomiady	272	911	1 183	77,0
Rybno	17	307	324	94,7
Sorkwity	62	662	724	91,4
Szestno	501	3 534	4 035	87,6
Szymonka	157	2 379	2 536	93,8
Ukta ³	291	2 342	2 633	88,9
Wojnowo ⁴	28	1 166	1 194	97,6
Suma	2 266	22 411	24 678	90,8
Powiat w tym wszystkie obszary wiejskie (wraz z majątkami należącymi do miast)	7 083	29 766	36 851	80,8
	5 232	27 936 ⁵	33 170	84,2

¹ W tym jedna osoba litewskojęzyczna.

² W tym jedna osoba litewskojęzyczna.

³ Nowa parafia założona w 1846 r., nie występuje we wcześniejszych wykazach.

⁴ Chodziło tutaj o molennę starowierów zamieszkujących Wojnowo i okolice. Także liczba wiernych w tej parafii pokrywa się z liczbą starowierów zamieszkujących powiat mrągowski. Duża część z nich знаła polski, stąd także automatyczne zaliczenie ich do grupy ludności polskojęzycznej, choć posługiwali się także rosyjskim. W: H. Meye, *Topographisch-statistische Uebersicht des Regierungs-Bezirks Gumbinnen*, Insterburg 1839, s. 165, język tej grupy określony został jako „starosłowiański” (altslawisch sprechenden Philipponen, s. XI) natomiast Wojnowo i okolice rzeczywiście potraktowano tam jako parafię „filiponów”, choć oficjalnie nie posiadało takiego statusu.

⁵ Do ludności polskojęzycznej włączono (choć z wątpliwościami, zob. powyżej) starowierów. W powiecie były także dwie osoby głuchonieme, tutaj wliczone do ogólnej liczby mieszkańców.

Źródło: GStA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 2, k. 140–141.

Statystyka językowa powiatu oleckiego z 1849 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki				Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko-języcznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko-języcznych
Miasta								
Olecko	2 449	611	3 060	19,9	458	11	469	2,3
Obszary wiejskie na terenie parafii								
Cichy	1 869	2 726	4 595	59,2	375	423	798	53,0
Gąski	182	2 298	2 480	92,7	22	385	407	94,6
Mieruniszki	1 488	2 288	3 776	60,6	293	400	693	57,7
Olecko	1 461	4 058	5 519	73,4	269	714	983	72,6
Szarejki	1 324	2 015	3 339	60,3	291	339	630	53,8
Świątajno	1 441	3 214	4 655	69,0	262	569	831	68,5
Wieliczki	297	3 078	3 375	91,2	23	530	553	95,8
Powiat w tym obszary wiejskie	10 511	20 288	30 799 ¹	65,9	1 993	3 371	5 364	62,8
	8 062	19 677	27 739	70,9	1 535	3 360	4 895	68,6

¹ W tym 28 głuchoniemych.

Źródło: GSTA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 2, k. 135.

Statystyka językowa powiatu piskiego z 1849 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko-języcznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko-języcznych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Miasta									
Biała Piska	614	592	–	1 207	49,0	122	74	196	37,7
Orzysz	575	555	1	1 130	49,1	112	76	188	40,4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Pisz	1 414	638	-	2 052	31,1	291	56	347	16,1
Suma	2 603	1 785	1	4 389	40,7	525	206	731	28,2
Obszary wiejskie na terenie parafii									
Biała Piska	96	3 253	1	3 350	97,1	21	555	576	96,3
Drygały	282	3 574	-	3 856	92,7	48	578	626	92,3
Jeże ¹	209	1 584	-	1 793	88,3	53	265	318	83,3
Kumielsk	136	2 981	-	3 117	95,6	24	492	516	95,3
Okartowo	109	3 224	-	3 333	96,7	12	541	553	97,8
Orzysz	259	2 658	-	2 917	91,0	39	507	546	92,8
Pisz	639	5 661	2	6 302	89,6	128	1 028	1 156	88,8
Różyńsk Wielki	98	2 476	-	2 574	96,2	11	422	433	97,4
Turośl ²	117	2 889	-	3 006	96,1	14	592	606	97,7
Ukta ³	26	404	-	430	93,9	-	82	82	100,0
Powiat w tym obszary wiejskie	4 574 1 971	30 489 28 704	4 3	35 067 ⁴ 30 678	86,9 93,6	875 350	5 268 ⁵ 5 062	6 143 5 412	85,7 93,5

¹ Parafia założona w 1846 r., nie występuje w tabeli z 1835 r.

² Parafia założona w 1848 r., nie występuje we wcześniejszych wykazach.

³ Chodzi tutaj o cztery miejscowości z powiatu piskiego włączone do założonej w 1846 r. parafii w Ukcie (pow. mrągowski).

⁴ W tym 20 osób głuchoniemych.

⁵ W tym jedna osoba głuchoniema.

Źródło: XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 2, k. 130.

Statystyka językowa powiatu węgorszewskiego z 1849 roku

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6-14 lat) z podziałem na używane języki			
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko-języcznych	niemiecki	polski	suma	odsetek polsko-języcznych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Miasta									
Węgorszewo	3 296	6	-	3 302	0,2	938	-	938	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Majątki szlacheckie na terenie parafii									
Banie Mazurskie	446	2	–	448	0,4	151	–	151	0
Budry	256	–	–	256	0	87	–	87	0
Kruklanki	503	137	6	640	21,4	211	37	248	14,9
Kuty	67	–	–	67	0	25	–	25	0
Radziejewo	1 342	259	–	1 601	16,2	505	64	569	11,2
Srokowo ¹	243	–	–	243	0	71	–	71	0
Węgielsztyn	1 047	15	0	1 062	1,4	372	–	372	0
Węgorzewo	633	–	–	633	0	225	–	225	0
Suma	4 537	413	6	4 950	8,3	1 647	101	1 748	5,8
Obszary wiejskie na terenie parafii									
Banie	3 037	588	6	3 631	16,2	1 104	227	1 331	17,0
Budry	3 681	257	6	3 944	6,5	1 358	18	1 376	1,3
Kruklanki	1 306	2 882	1	4 189	68,8	536	921	1 457	63,2
Kuty	2 481	768	–	3 249	23,6	993	206	1 199	17,2
Radziejewo	836	201	–	1 037	19,4	306	87	393	22,1
Węgielsztyn	2 192	191	1	2 384	8,0	811	–	811	0
Węgorzewo	3 168	1 177	1	4 346	27,1	1 217	316	1 533	20,6
Suma	16 701	6 064	15	22 780	26,6	6 325	1 775	8 100	22,1
Powiat w tym wszystkie obszary wiejskie	24 534	6 483	15	31 032	20,9	8 910	1 876	10 786	17,4
	21 238	6 477	15	27 730	23,3	7 972	1 876	9 848	19,0

¹ Majątek Tarławki należący do parafii Srokowo, leżącej na terenie powiatu kętrzyńskiego.

Źródło: GStA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Bd. 2, k. 119.

Statystyka językowa rejencji gabińskiej za 1832 rok

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki				
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko- języcznych	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko- języcznych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Powiaty										
Darcejmy										
Miasto Darcejmy	2 304	–	–	2 304	0	427	–	–	427	0
Tereny wiejskie	23 175	611	1 559	25 345	2,4	3 867	125	228	4 220	3,0
Suma	25 479	611	1 559	27 649	2,2	4 294	125	228	4 647	2,7
Elk										
Miasto Elk	2 092	853	–	2 945	29,0	500	122	–	622	19,6
Tereny wiejskie	1 321	28 234	4	29 559	95,5	297	4 547	–	4 844	93,9
Suma	3 413	29 087	4	32 504	89,5	797	4 669	–	5 466	85,4
Gąbin										
Miasto Gąbin	6 023	–	–	6 023	0	1 928	–	–	1 928	0
Tereny wiejskie	30 637	–	352	30 989	0	13 230	–	213	13 443	0
Suma	36 660	–	352	37 012	0	15 158	–	213	15 371	0
Giżycko										
Miasto Giżycko	851	810	–	1 661	48,8	182	96	–	278	34,5
Miasto Ryn	352	706	–	1 058	66,7	58	116	–	174	66,7
Tereny wiejskie	1 325	18 918	25	20 268	93,3	358	4 516	8	4 882	92,5
Suma	2 528	20 434	25	22 987	88,9	598	4 728	8	5 334	88,6
Gołdap										
Miasto Gołdap	3 454	25	15	3 494	0,7	702	–	–	702	0
Tereny wiejskie	18 009	4 098	3 599	25 706	15,9	4 782	817	693	6 292	13,0
Suma	21 463	4 123	3 614	29 200	14,1	5 484	817	693	6 994	11,7
Kaukieny (Niederung)										
Miasto – brak										
Tereny wiejskie	21 522	194	21 462	43 178	0,4	3 837	–	4 191	8 028	0
Mrągowo										
Miasto Mikołajki	372	1 609	–	1 981	81,2	90	200	–	290	69,0
Miasto Mrągowo	1 047	990	–	2 037	48,6	209	120	–	329	36,5
Tereny wiejskie	10 360	17 482	–	27 842	62,8	3 074	4 569	–	7 643	59,8
Suma	11 779	20 081	–	31 860	63,0	3 373	4 889	–	8 262	59,2
Olecko										
Miasto Olecko	1 274	1 216	–	2 490	48,8	464	291	–	755	38,5
Tereny wiejskie	3 054	22 036	–	25 090	87,8	1 013	3 923	–	4 936	79,5
Suma	4 328	23 252	–	27 580	84,3	1 477	4 214	–	5 691	74,0
Pilkaly										
Miasto Pilkaly	1 579	–	–	1 579	0	289	–	–	289	0
Miasto Szyrwinty	1 075	–	–	1 075	0	116	–	–	116	0
Tereny wiejskie	19 925	–	8 522	28 447	0	2 612	–	1 532	4 144	0
Suma	22 579	–	8 522	31 101	0	3 017	–	1 532	4 549	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Pisz										
Miasto Biała	408	702	-	1 110	63,2	99	109	-	208	52,4
Piska	495	655	-	1 150	56,9	128	115	-	243	47,3
Miasto Orzysz	1 076	964	-	2 040	47,2	233	135	-	368	36,7
Miasto Pisz	928	27 398	-	28 326	96,7	304	5 709	-	6 013	94,9
Tereny wiejskie	2 907	29 719	-	32 626	91,1	764	6 068	-	6 832	88,8
Suma										
Ragneta										
Miasto Ragneta	2 329	-	286	2 615	0	479	-	67	546	0
Tereny wiejskie	17 840	68	17 683	35 591	0,2	3 733	-	3 458	7 191	0
Suma	20 169	68	17 969	38 206	0,2	4 212	-	3 525	7 737	0
Stołupiany										
Miasto Stołupiany	2 537	8	25	2 570	0,3	496	-	-	496	0
Tereny wiejskie	21 150	224	5 458	26 832	0,8	4 953	21	1 059	6 033	0,3
Suma	23 687	232	5 483	29 402	0,8	5 449	21	1 059	6 529	0,3
Szyłokarczma										
Miasto - brak										
Tereny wiejskie	6 542	-	16 725	23 267	0	2 590	-	6 051	8 641	0
Tylża										
Miasto Tylża	10 371	-	773	11 144	0	1 993	-	112	2 105	0
Tereny wiejskie	9 914	-	19 644	29 558	0	2 328	-	4 159	6 487	0
Suma	20 285	-	20 417	40 702	0	4 321	-	4 271	8 592	0
Węgorzewo										
Miasto Węgorzewo	2 754	32	-	2 786	1,1	432	-	-	432	0
Tereny wiejskie	12 961	12 386	19	25 366	48,8	2 583	1 783	-	4 366	40,1
Suma	15 715	12 418	19	28 152	44,1	3 015	1 783	-	4 798	37,2
Wystruć										
Miasto Wystruć	7 338	-	-	7 338	0	1 242	-	-	1 242	0
Tereny wiejskie	31 456	6	10 572	42 034	0,01	7 461	-	1 930	9 391	0
Suma	38 794	6	10 572	49 372	0,01	8 703	-	1 930	10 633	0
Miasta razem	47 731	8 570	1 099	57 400	14,9	10 067	1 304	179	11 550	11,3
Tereny wiejskie razem	230 119	131 655	105 624	467 398	28,2	57 022	26 010	23 522	106 554	24,4
Suma	277 850	140 225	106 723	524 798	26,7	67 089	27 314	23 701	118 104	23,1

Źródło: GStA, XX HA, Rep. 12, Abt. I, Tit. 3, Nr. 1, Vol. 1, k. 64-65.

Ogólna statystyka językowa rejencji gąbińskiej za 1852 rok

Miasta, majątki szlacheckie i inne obszary wiejskie	Liczba mieszkańców z podziałem na używane języki					Liczba dzieci w wieku szkolnym (6–14 lat) z podziałem na używane języki				
	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko-języcznych	niemiecki	polski	litewski	suma	odsetek polsko-języcznych
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Powiaty										
Darkejmy										
Miasto Darkejmy	2 411	1	–	2 412	0,04	372	–	–	372	0
Tereny wiejskie	30 073	158	314	30 545	0,5	5 777	–	–	5 777	0
Suma	32 484	159	314	32 957	0,5	6 149	–	–	6 149	0
Elk										
Miasto Elk	3 237	1 006	–	4 243	23,7	626	62	–	688	9,0
Tereny wiejskie	3 346	29 549	1	32 896	89,8	597	4 907	–	5 504	89,1
Suma	6 583	30 555	1	37 139	82,3	1 223	4 969	–	6 192	80,2
Gąbin										
Miasto Gąbin	6 548	–	1	6 549	0	1 048	–	–	1 048	0
Tereny wiejskie	34 664	4	301	34 969	0,01	6 802	–	–	6 802	0
Suma	41 212	4	302	41 518	0,01	7 850	–	–	7 850	0
Giżycko										
Miasto Giżycko	2 121	508	–	2 629	19,3	387	4	–	391	1,0
Miasto Ryn	1 008	492	–	1 500	32,8	231	44	–	275	16,0
Tereny wiejskie	10 464	15 353	–	25 817	59,5	1 841	3 035	–	4 876	62,2
Suma	13 593	16 353	–	29 946	54,6	2 459	3 083	–	5 542	55,6
Gołdap										
Miasto Gołdap	4 062	20	–	4 082	0,5	657	–	–	657	0
Tereny wiejskie	28 650	2 910	2 021	33 581	8,7	6 233	214	150	6 597	3,2
Suma	32 712	2 930	2 021	37 663	7,8	6 890	214	150	7 254	2,9
Kaukieny (Niederung)										
Miasto – brak										
Tereny wiejskie	28 857	27	17 982	46 866	0,06	5 260	–	3 936	9 196	0
Mrągowo										
Miasto Mikołajki	587	1 107	–	1 694	65,3	110	169	–	279	60,6
Miasto Mrągowo	1 695	454	–	2 149	21,1	260	104	–	364	28,6
Tereny wiejskie	6 095	27 928	4	34 027	82,1	2 236	4 050	–	6 286	64,4
Suma	8 377	29 489	4	37 870	77,9	2 606	4 323	–	6 929	62,4
Olecko										
Miasto Olecko	2 788	511	–	3 299	15,5	323	76	–	399	19,0
Tereny wiejskie	8 322	20 549	5	28 876	71,2	1 456	3 481	–	4 937	70,5
Suma	11 110	21 060	5	32 175	65,4	1 779	3 557	–	5 336	66,7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Pilkały										
Miasto Pilkały	1 883	–	4	1 887	0	343	–	–	343	0
Miasto Szyrwinty	1 579	–	10	1 589	0	309	–	–	309	0
Tereny wiejskie	25 505	–	13 585	39 090	0	5 162	–	2 187	7 349	0
Suma	28 967	–	13 599	42 566	0	5 814	–	2 187	8 001	0
Pisz										
Miasto Biała Piska	591	714	–	1 305	54,7	141	69	–	210	32,8
Miasto Orzysz	540	639	–	1 179	54,2	120	57	–	177	32,2
Miasto Pisz	1 695	612	–	2 307	26,5	332	51	–	383	13,3
Tereny wiejskie	2 326	29 740	–	32 066	92,7	423	5 228	–	5 651	92,5
Suma	5 152	31 705	–	36 857	86,0	1 016	5 405	–	6 421	84,2
Ragneta										
Miasto Ragneta	2 756	4	313	3 073	0,1	460	–	42	502	0
Tereny wiejskie	24 763	36	19 486	44 285	0,1	4 700	–	3 973	8 673	0
Suma	27 519	40	19 799	47 358	0,1	5 160	–	4 015	9 175	0
Stołupiany										
Miasto Stołupiany	3 017	–	3	3 020	0	463	–	–	463	0
Tereny wiejskie	30 445	17	5 386	35 848	0,05	6 205	–	834	7 039	0
Suma	33 462	17	5 389	38 868	0,04	6 668	–	834	7 502	0
Szyłokarczma										
Miasto - brak										
Tereny wiejskie	10 947	4	21 434	32 385	0,01	1 727	–	4247	5 974	0
Tylża										
Miasto Tylża	13 075	1	193	13 269	0,0	1 908	–	1	1 909	0
Tereny wiejskie	16 101	29	25 225	41 355	0,07	2 781	2	5 186	7 969	0,02
Suma	29 176	30	25 418	54 624	0,05	4 689	2	5 187	9 878	0,02
Węgorzewo										
Miasto Węgorzewo	3 371	74	1	3 446	2,1	559	–	–	559	0
Tereny wiejskie	23 188	6 119	15	29 322	20,9	4 608	759	–	5 367	14,1
Suma	26 559	6 193	16	32 768	18,9	5 167	759	–	5 926	12,8
Wystruć										
Miasto Wystruć	9 128	200	363	9 691	2,1	1 291	–	–	1 291	0
Tereny wiejskie	45 071	7	3 528	48 606	0,01	8 918	–	361	9 279	0
Suma	54 199	207	3 891	58 297	0,3	10 209	–	361	10 570	0
Miasta razem	62 092	6 343	888	69 323	9,1	9 940	636	43	10 619	6,0
Tereny wiejskie razem	328 817	132 430	109 287	570 534	23,2	64 726	21 676	20 874	107 276	20,2
Suma	390 909	138 773	110 175	639 857 ¹	21,7	74 666	22 312	20 917	117 895	18,9

¹ Dodatkowo w rejencji naliczono 845 głuchoniemych. Procent ludności polskojęzycznej liczony od sumy ludności bez głuchoniemych.

II Statystyki kościelne

Zestawienie polskojęzycznej ludności ewangelickiej w prowincji Prusy [1856]

Rejencja gdańska					
Superintendentura	Parafia	Liczba dusz	W tym Polacy	Odsetek Polaków	Uwagi ¹
Gdańsk	Gdańsk, kościół św. Anny		Aktualnie nie ma Polaków		Stanowisko od dawna nie jest obsadzone ²
Wejherowo	Krokowa	3 000	100	3,3	
	Puck	1 739	2	0,1	Duchowny nie zna polskiego.

¹Tam, gdzie w rubryce „Uwagi” nie ma żadnych informacji, oznacza to że stanowisko duszpasterskie było obsadzone przez duchownego znającego język polski. Dotyczy to wszystkich rejencji.

²Wiadomość nieścisła. Zajmujący je Krzysztof Celestyn Mrongowiusz zmarł w 1855 r.

Źródło: GStA, XX. HA, Rep. 76 III Sect. 1, Abt. XVII, Nr. 159 Vol. 1, k. 168–171.

Rejencja gabińska					
Superintendentura	Parafia	Liczba dusz	W tym Polacy	Odsetek Polaków	Uwagi
1	2	3	4	5	6
Elk	Borzymy	3 900	3 753	96,2	
	Elk (dwóch duchownych)	10 469	6 466	61,8	
	Grabnik	1 632	1 520	93,1	
	Kalinowo (dwóch duchownych)	3 950	3 050	77,2	
	Klusy	2 321	2 011	86,6	
	Ostryków (dwóch duchownych)	4 471	4 100	91,7	
	Pisanica	3 380	3 205	94,8	
	Stare Juchy	3 604	3 237	89,8	
	Straduny	2 000	1 500	75,0	Brakuje dokładnych danych, podano szacunkowe.

1	2	3	4	5	6
Giżycko	Giżycko (dwóch duchow- nych)	6 575	4 380	66,6	
	Miłki	5 030	3 050	60,6	
	Orłowo	2 970	2 190	73,7	
	Rydzewo	2 737	2 489	90,9	
	Ryn (dwóch duchow- nych)	7 500	5 000	66,7	
	Sterławki Wielkie	1 800	1 000	55,5	
	Wydminy	3 300	2 475	75,0	
	Zelki	1 000	700	70,0	
Gołdap	Dubeninki	4 500	400	8,9	
	Gołdap (trzech du- chownych)	9 536	72	0,7	Spośród 3 duchownych jeden jest biegły w języku polskim.
	Górne	2 851	349	12,2	
	Grabowo	4 950	500	10,1	
Mrągowo	Mikołajki (dwóch duchow- nych)	6 094	5 500	90,2	
	Mrągowo (dwóch duchow- nych)	5 875	5 036	85,7	
	Nakomiady	2 102	1 401	66,6	
	Nawiady	4 400	4 240	96,4	
	Rybno	2 023	1 817	89,8	
	Sorkwity	3 830	2 553	66,6	
	Szestno (dwóch duchow- nych)	4 911	3 500	71,3	
	Szymonka	2 840	2 800	98,6	
Ukta	3 180	3 120	98,1		

1	2	3	4	5	6
Olecko	Cichy (dwóch duchownych)	4 512	2 559	56,7	
	Gąski	2 536	2 500	98,6	
	Mieruniszki	3 798	2 532	66,7	
	Olecko (dwóch duchownych)	9 253	4 541	49,1	
	Szarejki	3 419	1 811	53,0	
	Świątajno	4 106	2 870	69,9	
	Wieliczki	3 380	3 220	95,3	
Pisz	Biała Piska (dwóch duchownych)	4 883	4 127	84,5	
	Drygały	3 950	2 610	66,1	
	Jeże	1 900	1 700	89,5	
	Kumielsk	3 800	3 637	95,7	
	Okartowo	3 458	3 312	95,8	
	Orzysz (dwóch duchownych)	4 525	2 880	63,6	
	Pisz (dwóch duchownych)	8 836	6 421	72,7	
	Różyńsk Wielki	2 550	2 505	98,2	
	Turośl	3 080	2 880	93,5	

1	2	3	4	5	6
Węgorzewo	Banie Mazurskie	4 095			Nieliczni tutejsi Polacy znają także język niemiecki.
	Budry Mazurskie	4 507	400	8,9	
	Kruklanki	4 756	2 648	55,7	
	Kuty	2 988	747	25,0	
	Radzieje i filia Doba	2 669	350	13,1	
	Węgielsztyn	3 507	500	14,2	
	Węgorzewo (dwóch duchownych)	8 954	934	10,4	
Wystruć	Wystruć – więzienie				Liczba Polaków jest nieokreślona i zmienna.

Rejencja królewiecka					
Superintendentura	Parafia	Liczba dusz	W tym Polacy	Odsetek Polaków	Uwagi
1	2	3	4	5	6
Kętrzyn	Beżławki	3 517	502	14,3	
	Srokowo (dwóch duchownych)	5 468	46	0,8	Jeden z duchownych jest Polakiem.
	Kętrzyn (dwóch duchownych)	8 870	50	0,6	Jw.
	Czerniki	2 377	300	12,6	
Królewiec	Polska parafia na Kamiennej Grobli				Osiadłych nie ma, ale wciąż [przybywają] tacy, których językiem ojczystym jest polski.
Lidzbark Warmiński ¹	Olsztyn	1 531	100	6,5	
	Biskupiec	1 400	ok. 40	2,8	
	Reszel	1 500	4	0,3	Duchowny nie zna języka polskiego.
	Jeziorany	330	3	0,9	Jw.
	Barczewo	610	–	–	Jw. aktualnie w parafii nie ma Polaków.
	Barczewo – więzienie				

1	2	3	4	5	6
Morąg	Boreczno	2 600	200	7,7	Stanowisko aktualnie nie obsadzone.
	Dobrzyki	2 714	400	14,7	
Nidzica	Burkat ²	1 480	1 480	100,0	
	Płońska i filia Kozłowo	1772 + 1 280	1 590 + 1 140	Suma: 89,4	
	Jedwabno i filia Małga	5 769	5 709	98,9	
	Kozłówek i Sławka Wielka, (parafia łączona)	823 + 826	802 + 815	Suma: 98,0	
	Łyna	1 527	1 527	100,0	
	Muszaki	3 581	3 550	99,1	
	Narzym	1 832	1 690	92,2	
	Nidzica z Kaniogowem ³ (dwóch duchownych)	4 470 + 740	3 150 + 710	Suma: 74,1	
	Zaborowo z Sarnowem (parafia łączona)	1 406 + 943	1 406 + 943	Suma: 100,0	
	Szkotowo i filia Dziurdziewo	965 + 650	960 + 645	Suma: 99,4	
	Działdowo (dwóch duchownych)	4 250	3 880	91,3	
	Uzdowo z Gardynami i Szczuplinami (parafia łączona)	1 235 + 808 + 632	1 140 + 760 + 600	Suma: 93,4	

1	2	3	4	5	6
Ostróda	Gierzwałd z filiami Pacóttowo i Rychnowo	2 031	1 679	82,7	
	Dąbrówno i filia Leszcz	3 045	2 520	82,7	
	Olsztynek (dwóch du- chownych)	4 404	3 958	89,9	
	Kraplewo i filia Durąg	2 762	2 557	92,6	
	Kurki	545	500	91,7	
	Miłomłyn (dwóch du- chownych)	5 155	2 162	41,9	
	Łukta i filia Łęguty	4 107	846	20,6	
	Mańki	1 682	1 631	97,0	
	Marwałd i filie Dylewo i Glaznoty	2 547	1 957	76,8	
	Mielno i filie Grunwald i Frygnowo ⁴	3 118	3 075	98,6	
	Ostróda (dwóch du- chownych)	6 443	3 000	46,6	
	Ruszkowo	1 449	1 288	88,9	
	Smykowo ⁵ i filia Lipowo	2 883	1 922	66,7	
	Żelazno i fi- lia Waplewo	2 073	2 025	97,7	
Wigwałd ⁶	2 439	1 951	80,0		

1	2	3	4	5	6
Szczytno	Rozogi	6 209	5 931	95,5	
	Księży Lasek	3 349	3 250	97,0	
	Jerutki (dwóch duchownych)	6 355	6 133	96,5	
	Kobuły	1 868	1 324	70,9	
	Dźwierzuty	3 412	2 882	84,5	
	Szczytno (dwóch duchownych)	5 880	ok. 4 000	68,0	
	Pasym (dwóch duchownych)	5 251	4 572	87,1	
	Rańsk	2 996	2 573	85,9	
	Trelkowo i filia Jabłonka	1 756	1 717	97,8	
	Targowo ⁷	1 093	1 070	97,9	
	Wielbark (dwóch duchownych)	8 619	8 061	93,5	

¹ Superintendentura z siedzibą w Lidzbarku Warmińskim obejmowała w tym czasie całą Warmię.

² Połączone stanowiskiem duszpasterskim z Działdowem, w niektórych wykazach ujmowane jako jego filia.

³ Połączone stanowiskiem duszpasterskim z Nidzicą, w niektórych wykazach ujmowane jako jego filia.

⁴ W tym czasie kościół we Frygnowie już nie istniał, w innych wykazach miejscowość nie była już ujmowana jako filialna.

⁵ Smykowo stanowiło parafię łączoną z nieujętych w wykazie Pierzwałdem.

⁶ Formalnie do parafii w Wigwałdzie należała jeszcze filia w Kiersztanowie, choć od 1846 r. nie posiadała własnego kościoła i prawdopodobnie dlatego nie została ujęta w wykazie.

⁷ Zarządzane z Dźwierzut.

Rejencja kwidzyńska					
Superintendentura	Parafia	Liczba dusz	W tym Polacy	Odsetek Polaków	Uwagi
Biskupiec Pomorski	Biskupiec Pomorski i filia Piotrkowice	3 800 + 970	140 + 15	Suma: 3,2	
	Łława	4 300	1 700	39,5	
	Kisielice	3 935	641	16,3	
	Lidzbark Welski	2 400	580	24,2	
	Lubawa	2 000	.	.	Aktualnie stanowisko nie jest obsadzone.
	Nowe Miasto Lubawskie	1 600	19	1,2	Polskie nabożeństwa odprawia duchowny z Lubawy.
	Rudzienice i Frednowy (parafia łączona)	2 477 + 2 100	2 200 + 2 000	Suma: 91,8	
	Ząbrowo i Laseczno (parafia łączona)	2 927 + 1 155	129 + 367	Suma: 12,1	
	Brodnica	5 230	43	0,8	Duchowny nie zna polskiego, ale jest tam polski nauczyciel.
Kwidzyn	Gniew	3 000	100	3,3	Emerytowany duchowny jest wprawny w języku polskim.
	Rudno	1 451	12	0,8	W większości dobrze rozumieją po niemiecku.
	Rodowo	2 050	5	0,2	Duchowny nie rozumie po polsku.
Toruń	Kowalewo Pomorskie	1 786	2	0,1	Jw.

Przegląd statystyczny parafii ewangelickich w dwóch powiatach litewskich¹ i trzech mazurskich rejencji królewieckiej² [1862]

Powiat Nidzica									
Parafia	Ewangelicy	Katolicy	Żydzi	Suma	Powierzchnia (w milach ²)	Liczba miejscowości	Największa odległość od kościoła w milach ³	Język ojczysty: Polacy	Język ojczysty: Niemcy
Burkat ⁴	1 113	73	–	1 186	0,87	5	1	99,5	0,5
Działdowo (dwóch duchownych)	3 798	594	79	4 471	1,25	13	1	78,9	21,1
Dziurdziewo (łącznie ze Szkotowem)	525	38	1	564	0,62	6	0,75	98,8	1,2
Gardyny (łącznie z Uzdowem)	579	105	7	691	0,75	4	0,5	98,6	1,4
Jedwabno	5 736	255	20	6 011	1,87	33	2	99,2	0,8
Kanigowo ⁵	780	201	9	990	0,87	12	1,5	94,6	5,4
Kozłowo (filia Płośnicy)	1 026	240	9	1 275	1,12	10	1	98,3	1,7
Kozłówko	553	111	–	664	0,75	8	1	97,0	3,0
Łyna	1 397	80	10	1 487	1,12	13	1,75	98,0	2,0
Małga (filia Jedwabna)	622	3	–	625	0,87	3	1	99,2	0,8
Muszaki	3 151	255	17	3 423	1,5	26	0,5	98,7	1,3
Narzym	1 433	507	21	1 961	1	13	1	99,1	0,9
Nidzica (dwóch duchownych)	4 331	356	187	4 874	0,25	14	1,25	59,6	40,4
Płościca	1 223	501	–	1 724	1	9	1,25	99,0	1,0
Sarnowo (łącznie z Zaborowem)	940	132	6	1 078	0,75	3	0,75	100,0	0,0
Sławka Wielka (łączo- na z Kozłówkiem)	876	85	–	961	0,75	4	0,75	97,9	2,1
Szczupliny ⁶	540	73	–	613	0,62	5	1	99,9	0,1
Szkotowo	915	134	13	1 062	0,87	8	0,75	97,9	2,1
Uzdowo	1 182	69	–	1 251	0,87	6	1	99,9	0,1
Zaborowo	1 180	137	–	1 317	1	11	1,5	99,9	0,1

¹ Powiaty litewskie zostały tutaj pominięte.

² Tabela nie uwzględnia powiatu kętrzyńskiego, gdzie w czterech parafiach także żyła ludność polskojęzyczna, zob. dane z 1865 r.

³ Jedna mila pruska = 7532 m.

⁴ Połączone stanowiskiem duszpasterskim z Działdowem, w niektórych wykazach ujmowane jako jego filia.

⁵ Połączone stanowiskiem duszpasterskim z Nidzicą, w niektórych wykazach ujmowane jako jego filia.

⁶ Łączone z Uzdowem i Gardynami stanowiskiem duszpasterskim.

Źródło: EZA, 7/19123, karty nieliczbowane.

Powiat Ostróda									
Parafia	Ewangelicy	Katolicy	Żydzi	Suma	Powierzchnia (w milach ²)	Liczba miejscowości	Największa odległość od kościoła w milach	Język ojczysty w procentach: Polacy	Język ojczysty w procentach: Niemcy
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Dąbrówno	2 438	249	58	2 745	0,65	3	0,75	72	28
Durąg (filia Kraplewa)	1 697	101	–	1 798	1,05	10	0,5	89	11
Dylewo (filia Marwałdu)	1 110	85	7	1 202	0,6	10	0,5	37	63
Gierzwałd	1 263	112	8	1 383	0,65	10	0,75	94	6
Głaznoty (filia Marwałdu)	866	422	–	1 288	0,45	7	0,5	50	50
Grunwałd (filia Mielna)	1 288	141	4	1 433	0,45	9	7	95	5 ¹
Kraplewo	1 254	84	9	1 347	0,65	6	0,5	91	9
Kurki	1 194	86	–	1 280	0,65	17	1,25	89	11
Leszcz (filia Dąbrówna)	797	53	–	850	0,5	4	0,5	83	17
Lipowo (filia Smykowa ²)	1 284	217	–	1 501	0,75	9	0,5	75	25
Łęguty (filia Łukty)	981	34	4	1 019	0,6	11	0,5	20	80
Łukta	3 584	103	29	3 716	3,1	29	1,25	20	80
Mańki	1 645	77	10	1 732	1,25	22	1	96	4
Marwałd	1 526	188	8	1 722	1,3	10	1,5	87	13
Mielno	1 644	162	12	1 818	1	18	1		
Miłomłyn	5 516	48	63	5 627	1,75	20	1	40	60
Olsztynek (dwóch duchownych)	4 066	478	80	4 624	2	18	1,25	50,5	49,5
Ostróda (z filią Ornowo, dwóch duchownych)	6 539	461	170	7 170	0,85	25	1,5	51	49
Pacóttowo (filia Gierzwałdu)	488	64	3	555	0,25	5	0,25	94	6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ruszkowo	1 387	124	5	1 516	1,05	11	0,87	90	10
Rychnowo (filia Gierzwałdu)	455	21	8	484	0,2	2	0,25	95	5
Smykowo z Pietrzwałdem (parafia łączona)	2 021	266	12	2 299	0,85	11	0,5	75	25
Wigwałd ³	2 133	142	7	2 282	1,4	31	1,12	82	18
Żelazno ⁴	481	19	8	508	0,45	3	0,33	91	9

¹ Dane językowe podane łącznie dla Mielnia i Grunwałdu.

² W wielu wykazach Lipowo podawane jest jako trzeci członek parafii łączonej stanowiskiem duchownego Smykowo–Pierzwałd–Lipowo.

³ Formalnie do parafii w Wigwałdzie należała jeszcze filia w Kiersztanowie, choć od 1846 r. nie posiadała własnego kościoła i prawdopodobnie dlatego nie została ujęta w wykazie.

⁴ Parafia w Żelaznie posiadała jeszcze filię w Waplewie.

Powiat Szczytno									
Parafia	Ewangelicy	Katolicy	Żydzi	Suma	Powierzchnia (w milach ²)	Liczba miejscowości	Największa odległość od kościoła w milach	Język ojczysty w procentach: Polacy	Język ojczysty w procentach: Niemcy
Dźwierzuty	3 477	164	11	3 652	1,33	21	1	80	20
Jerutki (dwóch duchownych)	6 278	99	26	6 403	5	35	2	95,7	4,3
Kobuły	1 399	539	–	1 938	1,33	15	1	79	21
Księży Lasek	2 739	369	18	3 126	2	13	1	95	5
Pasym (dwóch duchownych)	5 187	193	16	5 396	5	24	1,25	95	5
Rańsk	2 618	99	13	2 731 ¹	1	27	1,5	92	8
Rozogi	5 358	478	62	5 898	5	26	2	96	4
Szczytno	5 954	155	143	6 252	1,75	31	2	82	18
Targowo ²	1 112	31	6	1 149	1,33	7	0,5	96	4
Trelkowo ³	1 845	–	4	1 849	1	12	1	98	2
Wielbark (dwóch duchownych)	8 500	200	20	8 720	5	41	2	96,5	3,5

¹ W tym jeden memonita.

² Zarządzane z Dźwierzut.

³ Posiadało jeszcze filię w Jablonce, ale bez kościoła. Tutaj tych wiernych dołączono do wykazu z Trelkowa.